

LIETUVOS NARYSTĖ EUROPOS SĄJUNGOJE: EKONOMINĖ RAIDA

VYTAUTAS KUOKŠTIS

Straipsnyje nagrinėjama ekonominė Lietuvos narystės Europos Sąjungoje patirtis paskutinį dešimtmetį. Pažymima, kad Lietuvos raida per narystės dešimtmetį buvo palyginti „banguota“: šalis susidūrė tiek su spartaus ekonomikos augimo laikotarpiu, tiek ypač dideliu nuosmikiu. Tiesa, pagal pagrindinį ekonominės konvergencijos matą – realaus BVP vienam gyventojui atsilikimo nuo ES vidurkio mažėjimą – Lietuva buvo geriausia šalis iš visų naujų ES valstybių narių. Straipsnyje taip pat svarstoma, kiek prie ekonomikos pokyčių galėjo prisidėti būtent narystė ES (t. y., koks buvo ES *grynasis* poveikis). Apžvelgiami *ex ante* ir *ex post* poveikio ekonomikai vertinimai. Taip pat aptariami poveikio kanalai, kuriais dalyvavimas ES galėjo paveikti ekonomiką. Daugelis jų turėjo neabejotinai teigiamą įtaką Lietuvos ekonomikai: tai intensyvėjanti prekyba, didesnis ekonomikos veikėjų pasitikėjimas, įtvirtinta palanki institucinė aplinka. Kita vertus, galima įžvelgti ir neigiamų dalykų, ypač kalbant apie emigraciją. Taip pat galima teigti, kad

Vytautas Kuokštis – Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto Europos studijų katedros mokslo darbuotojas ir lektorius (el. paštas: kuokstis@gmail.com).

© Vytautas Kuokštis, 2014

Straipsnis įteiktas redakcijai 2014 m. rugsėjo 9 d.

Straipsnis pasirašytas spaudai 2014 m. lapkričio 4 d.

narystė ES sustiprino Lietuvos ekonomikos „banguotumą“, nors ir palengvino kovą su krize 2008–2010 metais. Aptariant ES poveikio kanalus, apžvelgiami ir Lietuvos ekonominės integracijos prekybos, finansų ir darbo jėgos mobilumo srityse pokyčiai¹.

Ivadas

Šiame straipsnyje siekiama apžvelgti Lietuvos ekonomikos raidą per paskutinį dešimtmetį – tai yra įstojus į Europos Sąjungą (ES). Taip pat siekiama aptarti, kokį poveikį šiems pokyčiams turėjo būtent narystė (kitais tariant, koks buvo ES *grynasis* poveikis). Straipsnyje ES poveikis aptariamas, išskiriant narystės poveikio kanalus ir apžvelgiant ES poveikio studijas (tiek atliktas prieš įstojimą, tiek įstojus). Straipsnyje pristatomi ir neišvengiami tokio pobūdžio analizės sunkumai. Kartu aptariama Lietuvos ekonominė integracija, „įsitraukimas“ į ES ekonominę erdvę prekybos, kapitalo, žmonių judėjimo srityse.

Bene geriausia metafora Lietuvos pastarojo dešimtmečio ekonomikos raidai apibūdinti būtų „amerikietiški kalneliai“. Prieš įstodama į ES ir į ją įstojusi Lietuva kartu su kitomis Baltijos šalimis augo ypač sparčiai. Dėl to Lietuva žurnalo „The Economist“ 2003 metais – t. y. prieš pat įstodama į ES – buvo pakrikštyta „Baltijos tigras“². 2004–2007 metus galima vadinti Lietuvos ekonomikos „aukso amžiumi“, kai itin spartų ekonomikos augimą lydėjo palyginti maža infliacija³. Ilgainiui ekonomikos augimas darėsi vis mažiau tvarus: našumo kilimas pradėjo atsilikti nuo atlyginimų didėjimo, skolinimosi

¹ Straipsnis parengtas įgyvendinant projektą „Lietuva Europos Sąjungoje: transformacija ar imitacija?“ Tyrimą finansuoja Lietuvos mokslo taryba (sutartis Nr. MIP-010/2013). Tyrimas buvo įgyvendintas bendradarbiaujant su VŠĮ „Europos socialiniai, teisiniai ir ekonominiai projektai“ (ESTEP). Autorius dėkoja Ramūnui Vilpišauskui už komentarus ir Lukui Račickui už pagalbą renkant duomenis.

² Economist.com, „Lithuania: Baltic Tiger“, <<http://www.economist.com/node/1929205>>, 2014 02 01.

³ Kuodis R., „Lietuvos ekonomikos transformacija 1990–2008 metais: etapai ir pagrindinės ekonominės politikos klaidos“, *Pinigų studijos* 2, 2008, p. 97–105, 103.

bumas augino vidaus paklausą ir importą, didino einamosios sąskaitos deficitą, pūtė nekilnojamojo turto „burbulą“ ir kartu statybų sektoriaus apimtis. Lietuvoje susiformavo vadinamasis „perkaitimo“ reiškiny⁴. Dėl to pasaulinė krizė sudavė ypač stiprų smūgį ekonomikai – realus BVP 2009 metais susitraukė 15 procentų. Reaguodama į krizę, Lietuva ėmė įgyvendinti vidinio prisitaikymo politiką, besiremiančią fiksuoto valiutos kurso išsaugojimu ir sparčia didelio masto fiskaline konsolidacija (taupymu)⁵. Palyginti sėkmingai įgyvendinusi šią strategiją, Lietuva (kartu ir kitos Baltijos šalys) nustebino daugelį analitikų ir dabar neretai įvardijama kaip siektinas prisitaikymo prie krizės modelis.

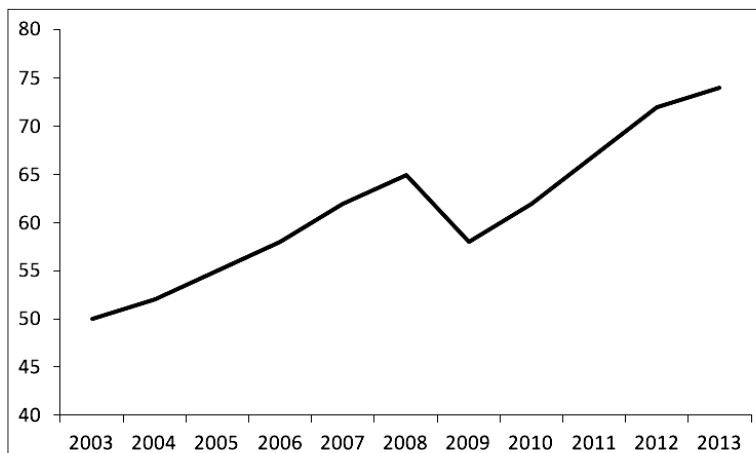
1. Konvergencija

Lietuvos ekonominė raida atrodo ypač sėkminga, žvelgiant į ilgesnio laikotarpio tendencijas ir lyginant su kitomis „besivejančiomis“ ES narėmis. 1 pav. atskleidžia spartų Lietuvos atsilikimo nuo bendro ES vidurkio mažėjimą pagal vieną populiariausių ekonominio išsivystymo (o kartu ir ekonominės konvergencijos) vertinimo matų – bendrąjį vidaus produktą vienam gyventojui, atsižvelgus į kainų lygį (pagal perkamosios galios paritetą). 2003 metais, prieš įstojant į ES, Lietuvoje jis sudarė lygiai pusę ES vidurkio, o 2013 metais jau siekė net 74 procentus. Dabartinė rodiklio vertė yra net 9 procentiniais punktais didesnė nei 2008 metais, t. y. kai buvo pasiektas didžiausias rodiklis iki ekonomikos krizės⁶.

⁴ Formaliai kalbant, kai faktinis BVP viršija potencialų BVP.

⁵ Kuokštis V., Vilpišauskas R., „Economic Adjustment to the Crisis in the Baltic States in Comparative Perspective“, pranešimas 7-ojoje paneuropinėje tarptautinių santykių konferencijoje, Stokholmas, 2010 rugsėjis, <<http://eisa-net.org/be-bruga/eisa/files/events/stockholm/Economic%20Adjustment%20to%20the%20Crisis%20in%20the%20Baltic%20States%20in%20Comparative%20Perspective.pdf>>, 2014 06 05.

⁶ Tiesa, čia įtakos turėjo 2011 metais atliktas visuotinis gyventojų surašymas, dėl kurio sumažėjo statistinis gyventojų skaičius.

1 pav. Lietuvos konvergencija 2003–2013 metais. BVP vienam gyventojui pagal PPP (procentais nuo ES vidurkio)

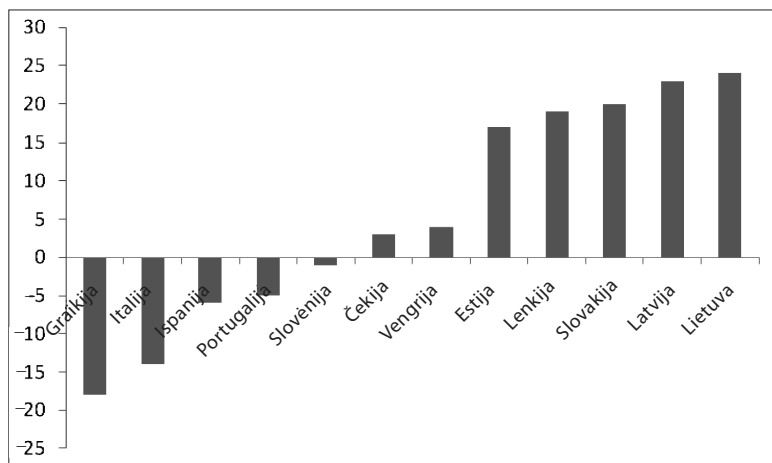
Šaltinis: Eurostat [žiūrėta 2014 11 01].

Lietuvos konvergencijos rezultatai atrodo dar išpūdingesni, pažvelgus į bendrą kontekstą. Iš 2 pav. matyti, kad Lietuva buvo *pirma* pagal atsilikimo nuo bendro ES vidurkio sumažinimą tarp 2003 ir 2013 metų. Bent jau paskutinį dešimtmetį Lietuvos BVP vienam gyventojui pokyčiai buvo spartesni nei Estijoje. 2013 metais Lietuva, be vėliau įstojusių vargingiausių ES narių Bulgarijos ir Rumunijos, lenkė Latvija, Lenkija, Vengrija ir Estija. Tiesa, lyginant Lietuvos BVP vienam gyventojui (neatsižvelgus į kainų skirtumus) su „senosiomis“ narėmis, situacija neatrodo tokia gera: 2013 metais Lietuvos BVP vienam gyventojui sudarė 27 procentus ES 15 vidurkio⁷. Kita vertus, nuo 2003 metų šis rodiklis padidėjo beveik 9 procentiniais punktais – tai taip pat buvo sparčiausias tempas iš „naujųjų“ narių, įstojusių 2004 metais.

Žvelgiant į 2 pav., ypač krinta į akis kontrastai tarp naujųjų ES valstybių narių, prisijungusių prie ES 2004 metais, ir „senųjų naujų-

⁷ Autoriaus skaičiavimai, remiantis „Eurostato“ duomenimis (BVP vienam gyventojui (eurais)).

jų“ pietinių narių: Ispanijos, Portugalijos ir ypač Graikijos bei Italijos. Visose minėtose pietinėse šalyse BVP vienam gyventojui (atsižvelgus į kainų skirtumus) atsilikimas nuo ES vidurkio yra *didesnis* nei buvo 2003 metais. Svarbu atsiminti ir tai, kad pateikti Baltijos šalių įvertinimai jau įskaičiuoja ir ypač didelį nuosmukį, patirtą per paskutinę finansų krizę. Čia galima prisiminti, kad Baltijos šalys palyginti greitai (ir netikėtai) išlipo iš ekonominės duobės po Didžiosios recesijos, o minėtos eurozonos valstybės vis dar nepasiekė rimto ekonomikos atsigavimo. 2003 metais Lietuva nuo Graikijos pagal konvergencijos rodiklį atsiliko net 45 procentiniais punktais, 2004 metais 42 procentiniais punktais, o 2013 metais jau tik 1 procentiniu punktu (kaip ir nuo Portugalijos). Jeigu artimiausiais metais išsilaikys panašios tendencijos, tikėtina, kad Lietuva greitai pralenks Graikiją ir Portugaliją.

2 pav. Pasirinktų naujų ES valstybių narių (prisijungusių 2004 metais) ir pietinių ES narių realios konvergencijos pokyčiai. Skaičiuota taip: BVP vienam gyventojui (pagal PPP) procentais nuo ES vidurkio 2013 metais – analogiškas rodiklis 2003 metais.

Matuojamas pokytis procentiniais punktais

Šaltinis: Eurostat [žiūrėta 2014 11 01], autoriaus skaičiavimai.

2. Narystės ES (grynasis) poveikis

2.1. Kontrafaktinės analizės iššūkiai

Norint atsakyti, kiek Lietuvos ekonomikos raidą paveikė būtent narystė ES, iš esmės reikia atlikti kontrafaktinio pobūdžio tyrimą. Tokia analizė kelia daug sunkumų. Pirma, kontrafaktinė analizė stipriai remiasi teorija. Kaip pažymi Barry Eichengreenas ir Andrea Boltho, „atsižvelgiant į tai, kokių augimo modelių remiamasi, kontrafaktinė politika gali turėti ir labai didelį, ir labai mažą poveikį ekonominiam augimui“⁸. Be to, įvairių autorių nurodomas kai kurių kanalų poveikio pobūdis ir ypač *dydis* gerokai skiriasi. Pavyzdžiui, remiantis neoklasikiniu Solow modeliu, integracija (kaip ir kiti ekonominės politikos pakeitimai) apskritai neturėtų turėti įtakos augimui ilguoju laikotarpiu. Solow modelyje ilgalaikį ekonomikos augimą „lemia tik technologinių pokyčių sparta, kuri pagal prielaidą yra egzogeninė“, ir „ekonominės politikos pokyčiai turės tik laikiną įtaką ekonomikos aktyvumui“⁹. Antra, akivaizdu, kad Lietuvos ekonomikos raidai didelę įtaką darė daugelis veiksnių, kaip antai globalizacija, ekonomikos struktūriniai pokyčiai (ypač būdingi *besivystančioms* valstybėms, pavyzdžiui, santykinės pramonės, žemės ūkio ir paslaugų dalies kitimas, gaminamų prekių ir paslaugų pobūdis, skirtingų ekonominės vadybos praktikų bei verslo modelių diegimas), pokyčiai pasaulio finansų rinkose (pavyzdžiui, rizikos apetitas) ir pan., todėl sunku griežtai atskirti šių veiksnių įtaką nuo narystės ES poveikio.

Išvados taip pat priklauso nuo kontrafaktinės situacijos pasirinkimo – t. y., kas bus laikoma alternatyviu scenarijumi. Pavyzdžiui, Richardas Baldwinas teigia, kad „tikra narystė nėra būtina, siekiant

⁸ Eichengreen B., Boltho A., „The Economic Impact of European Integration“, *Centre for Economic Policy Research*, 10 2008, <<http://www.cepr.org/meets/wkcn/1/1679/papers/Boltho-Eichengreen-Chapter.pdf>>, 2014 03 02.

⁹ Cuaresma J., Ritzberger-Grünwald D., Silgoner M., „Growth, Convergence and EU Membership“, *Applied Economics* 40 (5), 2008, p. 643–656, 643.

gauti didžiąją dalį ekonominės naudos¹⁰. Čia turima omenyje tai, kad šalis teoriškai galėjo pasirašyti svarbius prekybos susitarimus ir netapusios visateisėmis ES narėmis. Pasak Baldwino, „vieninteliu didelės ekonomikos naudos aspektai, kuriems gauti reikėtų tikros narystės, yra tie, kurie sukelia daugiausia politinių problemų ES: dalyvavimas BŽŪP [*bendroji žemės ūkio politika – autoriaus pastaba*] ir perlaidos neturtingiems regionams“¹¹. Taip pat derėtų atsižvelgti į atskiros šalies kontekstą. Pavyzdžiui, jeigu šalis prieš įstodama (ar prieš derybų su ES pradžia) palyginti sėkmingai įgyvendino ekonomines ir institucines reformas, galima tikėtis, kad narystė nepaveiks stipriai (o galbūt ir neigiamai) jos ekonomikos augimo perspektyvų. Tačiau šalyje, kuri buvo linkusi į protekcionistinę politiką arba susidurdavo su sunkumais įgyvendindama struktūrines reformas, teigiamas poveikis gali būti daug stipresnis. Be to, narystė priklauso nuo kiekvienos šalies politinės ekonomijos ypatybių – pavyzdžiui, konkurencingumo pokyčiai Graikijoje ir Vokietijoje pastarąjį dešimtmetį buvo stipriai susiję su Europos (ypač monetarinės) integracijos procesu, tačiau jie judėjo *priešinga* kryptimi. Galiausiai reikia turėti omenyje, kad daugelis pokyčių (pavyzdžiui, ekonominės politikos pakeitimai, investuotojų reakcija) įvyko dar prieš stojant į ES.

2.2. Bendro poveikio ekonomikai ex ante vertinimai

Dauguma tyrimų, nagrinėjusių plėtros padarinius, buvo optimistiniai. Jie nustatė palyginti nedidelę ekonominę naudą senosioms narėms ir didelę naudą naujosioms¹². Daugiau tyrimų buvo atliekama užsakius senosioms narėms ar ES institucijoms ir palyginti mažiau naujose valstybėse narėse. Tai galima būtų aiškinti stipriai politine motyvacija prisijungti prie ES¹³. Lietuva „link integracijos į ES judėjo be

¹⁰ Baldwin R., „The Eastern Enlargement of the European Union“, *European Economic Review* 39 (3), 1995, p. 474–481, 480.

¹¹ Ibid.

¹² Ekonominės konsultacijos ir tyrimai, 2007, p. 16.

¹³ Ibid.

rimtesnio integracijos ekonominių padarinių ir grėsmės įvertinimo. Pirmi tyrimai pradėti jau tik derinant konkrečias ES direktyvas ar kitus teisės aktus¹⁴. Apskritai galima išskirti tyrimus, kuriuose Lietuva į vertinimus pateko kaip tam tikras regionas, ir tuos, kuriuose buvo vertinami padariniai Lietuvai¹⁵.

Reikia pasakyti, kad nėra universaliai pripažintos tyrimų metodikos, atsižvelgiama į skirtingus kanalus, remiamasi skirtingomis teorinėmis prieigomis, todėl ir rezultatai nėra vienodi. Viena svarbi *ex ante* atliktų vertinimų skirtis yra tai, ar buvo kreipiamas dėmesys tik į statinius, daugiausia su prekybos apribojimų pašalinimu susijusius veiksnius, ar ir į dinامينius aspektus (tokius kaip „geriau integruota kapitalo ir prekių rinka, struktūriniai šalies ūkio pokyčiai, netiesioginis finansinės paramos poveikis“)¹⁶. Pirmojo tipo tyrimai prognozavo gerokai mažesnę poveikį (pavyzdžiui, Baldwinas teigė, kad narystė turėtų pridėti 0,3 procento prie metinio BVP augimo, o atsižvelgus į investicinės aplinkos pagerėjimą ir rizikos premijos mažėjimą – 0,6 procento metinio BVP augimo¹⁷) nei antrojo tipo studijos (tarkime, Pāras Hanssonas ir Magnusas Hendreksonas pateikė 0,6–0,8 procento BVP metinės „premijos“ vertinimą¹⁸, Europos Komisija – nuo 1,3 iki 2,1 procento¹⁹). Remiantis Ekonominių konsultacijų ir tyrimų grupės analize, narystės ES „premija“ 2002–2009 metais turėjo siekti apie 1,14 procento²⁰. Remiantis Johno Bradley, kuris nagrinėjo ES struktūrinių fondų įtaką, vertinimu, dėl narystės ES Lietuvos BVP

¹⁴ Ibid., p. 16–17.

¹⁵ Ibid., p. 18.

¹⁶ Ibid., p. 21.

¹⁷ Baldwin R., Francois J., Portes R., „The Costs and Benefits of Eastern Enlargement: The Impact on the EU and Central Europe“, *Economic Policy* 12 (24), 1997, p. 125–176.

¹⁸ Hansson P., Hendrekson M., „Catching Up, Social Capability, Government Size and Economic Growth“, Bergström V. (ed.), *Government and Growth*, Oxford: Clarendon Press, 1997, p. 61–148.

¹⁹ EU Commission, Directorate General for Economic and Financial Affairs, „The Economic Impact of Enlargement“, *Enlargement Papers*, 2001, <http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication1583_en.pdf>, 2013 11 20.

²⁰ Ekonominės konsultacijos ir tyrimai, 2007.

2020 metais turėtų būti maždaug 90 procentų didesnis²¹. Apskritai „ES integracijos poveikio tyrimai prognozavo didesnę nei 1 % BVP metinį prieaugį VRE šalyse ilguoju laikotarpiu dėl narystės ES“²².

2.3. Bendro poveikio ekonomikai ex post vertinimai

Yra atlikta vertinimų jau ir Lietuvai įstojus į ES. Remiantis Tarptautinio valiutos fondo (TVF) darbuotojų tyrimu, atliktu praėjus penkeriems metams nuo prisijungimo prie ES, naujosios šalys narės iš tiesų patyrė spartesnę ekonominę augimą dėl narystės. Šiame tyrime bandoma vertinti narystės „premija“ yra „didesni augimo tempai naujose valstybėse narėse, kurių negali paaiškinti fundamentai“²³. Tyrimas apima 2003–2007 metus. Pažymima, kad šiuo laikotarpiu pasauliniu lygiu konvergencija nevyko, tačiau ji buvo palyginti ryški ES viduje: „<...> glaudesnė integracija su išsivysčiusiomis ekonomikomis leido kylančioms Europos šalims, taip pat ir NVN [*naujosioms valstybėms narėms – autoriaus pastaba*] augti kur kas greičiau nei panašaus pajamų lygio ekonomikoms kituose regionuose.“²⁴ Taip pat yra „tam tikrų įrodymų dėl pagerėjusių makroekonominių-finansinių rezultatų, nors buvo didelių skirtumų tarp šalių, ir tebėra sunkumų, susijusių su infliacijos kontroliavimu, fiskaliniu prisitaikymu, struktūrinėmis reformomis ir finansiniu stabilumu“²⁵. TVF darbuotojų tyrime nustatyta narystės „premija“ lygi 1 procentiniam punktui per metus papildomo BVP augimo.

Remiantis tokia prielaida, Lietuvos BVP vienam gyventojui 2014 metų pabaigoje būtų maždaug 10 procentų mažesnis, jeigu šalis nebūtų

²¹ Bradley J., Untiedt G., Mitze T., „Analysis of the Impact of Cohesion Policy“, A note explaining the HERMIN-based simulations, technical note, 2007, <http://eu.nl/regional_policy/sources/docgener/evaluation/pdf/hermin07.pdf>, 2013 11 20.

²² Ekonominės konsultacijos ir tyrimai, 2007, p. 24.

²³ Cihák M., Fonteyne W., „Five Years after: European Union Membership and Macro-Financial Stability in the New Member States“, *IMF Working Papers* 09/68, 2009.

²⁴ *Ibid.*, p. 8.

²⁵ *Ibid.*, p. 3.

įstojusi į ES²⁶. Vis dėlto yra priežasčių manyti, kodėl toks vertinimas yra netgi pernelyg pesimistiškas. Pirma, TVF darbuotojų taikytoje regresinėje analizėje yra kontroliuojamas investicijų ir BVP santykis. Tačiau galima spėti, kad vienas iš teigiamų narystės kanalų dėl sumažėjusios rizikos, didėjančio pasitikėjimo ir struktūrinių fondų įplaukų buvo būtent didesnės investicijos (žr. toliau tekste). Antra, svarbu tinkamai įvertinti kontrafaktinę situaciją. Yra pagrindo manyti, kad Lietuvai netapus ES nare, jos ekonominė situacija būtų susikomplicavusi, jeigu aplinkinės šalys būtų pasiekusios narystę (tiek kalbant apie prekybos ryšius, tiek ypač apie investuotojų pasitikėjimą). Remiantis Ekonominių konsultacijų ir tyrimų atlikta kiekybine analize, Lietuvoje narystė ES pridėjo 1,8 procentinio punkto prie BVP augimo 2004 metais, 2,2 procentinio punkto 2005 metais ir net 4,2 procentinio punkto 2006 metais²⁷. Kitaip tariant, pagal šį vertinimą narystė ES 2004–2006 metais pridėjo vidutiniškai 2,7 procentinio punkto prie metinio BVP augimo. Kita vertus, šie skaičiai gali būti pernelyg optimistiški dėl prieš tai aptarto ekonomikos „perkaitimo“ reiškinio, kuris 2004–2006 metais pradėjo vystytis Lietuvoje.

Naujausiame ekonometriniame tyrime, kuriame buvo taikomas sintetinio kontrafakto metodas, nustatyta, kad Lietuva priklauso grupei šalių, kuriose narystės nauda yra didelė ir aiški²⁸. Šis tyrimas pateikia labai didelį narystės naudos Lietuvos ekonomikai įvertį. Jo duomenimis, Lietuvos narystės augimo „premija“ siekė daugiau nei 3 procentus metinio BVP, o bendras BVP lygis po dešimties narystės metų buvo 28 procentais didesnis, palyginti su kontrafaktiniu scenarijumi, jeigu Lietuva nebūtų prisijungusi prie ES²⁹.

²⁶ Autoriaus skaičiavimai, remiantis „Eurostato“ duomenimis ir prognozėmis [žiūrėta 2014 m. lapkričio 1 d.].

²⁷ Ekonominės konsultacijos ir tyrimai, 2007, p. 66.

²⁸ Campos N., Coricelli F., Moretti L., „Economic Growth and European Integration: Estimating the Benefits from Membership in the European Union Using the Synthetic Counterfactuals Method“, *IZA Discussion Paper Series* No 8162, 2014, p. 17.

²⁹ Campos, Coricelli, Moretti, p. 36.

Pastarajame tyrime buvo nustatyta, kad tik viena ES šalis narė patyrė *neigiamą* narystės įtaką – tai Graikija. Jau pirmiau tekste buvo užsiminta, kad Lietuva ir kitos Baltijos šalys paskutinį dešimtmetį daug sparčiau artėjo ES vidurkio link nei pietinės eurozonos valstybės, kurių atsilikimas netgi padidėjo (žr. anksčiau apie išsiskyrusią naujųjų ES narių ir pietinių valstybių konvergenciją). Kaip būtų galima aiškinti tokius reikšmingus skirtumus, ypač turint omenyje panašius iššūkius prieš ekonomikos krizę ir jos metu (ekonomikos „perkaitimo“ reiškinys ir vidinio prisitaikymo programos)? Įdomią perspektyvą siūlo kapitalizmų įvairovės prieiga (angl. *Varieties of capitalism*), kuria remdamiesi autoriai yra išskyrę ypač didelį baltiškojo kapitalizmo modelio lankstumą, pagal daugelį ekonomikos liberalumo ir lankstumo rodiklių net pranokstantį tradicines liberalios ekonomikos šalis (Jungtines Amerikos Valstijas, Didžiąją Britaniją)³⁰. Remiantis kapitalizmo įvairovės teorija, egzistuoja du idealūs kapitalizmo tipai – liberalios rinkos ekonomikos (angl. *Liberal market economies*) ir koordinuotos rinkos ekonomikos (angl. *Coordinated market economies*), – kurių specializacija yra skirtingos gamybos nišos, tačiau abu gali būti ekonomiškai naudingi. Tačiau jeigu šalyje esama skirtingų šių dviejų sistemų elementų, kurie nederu tarpusavyje, tai gali trukdyti ekonomikos plėtrai. Būtent tuo pasižymi pietinės Europos šalys, kurios kartais vadinamos „mišriomis rinkos ekonomikomis“ (angl. *Mixed market economies*). Kaip minėta, Lietuvos – kaip ir kitų Baltijos valstybių – politinė ekonomija buvo artima idealiam liberalios rinkos ekonomikos tipui, o tai savo ruožtu leido kelti našumą, lanksčiau prisitaikyti prie iššūkių, įgyvendinti antikrizinę vidinio prisitaikymo strategiją³¹.

³⁰ Kuokštis V., „Jingle bELLS and Struggling GIPS: Comparing Baltic and Southern Eurozone’s Crisis Experience Using the Varieties of Capitalism Framework“, pranešimas septintojoje paneuropinėje konferencijoje apie Europos Sąjungą, Haga, 2014 m. birželio 5–7 d., <<https://vu-lt.academia.edu/VytautasKuokstis>>, 2014 08 20.

³¹ Kuokštis V., „What Type of Capitalism Do the Baltic Countries Belong to?“ *Emecon* 1, 2011.

3. Narystės poveikio kanalai

3.1. Prekyba

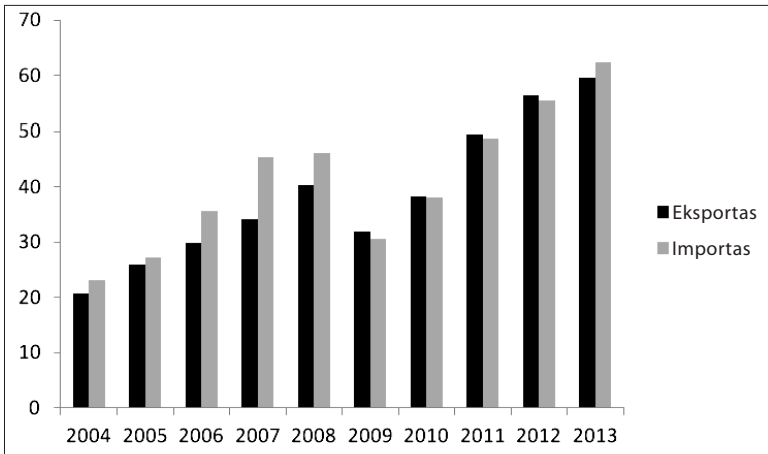
Vienas svarbiausių narystės poveikio kanalų – tai prekybos barjerų mažinimas. Jis leidžia pasiekti tiek paskirstomojo (angl. *allocation*) pobūdžio, tiek akumuliacinio (angl. *accumulation*) naudą³². Prekyba leidžia išnaudoti lyginamuosius pranašumus ir taip didina išteklių paskirstymo efektyvumą (Davido Ricardo tradicija, pabrėžianti statinį poveikį). Dar svarbiau tai, kad prekyba leidžia pasiekti masto ekonomiją, išnaudoti specializacijos teikiamus pranašumus, taip pat įgalina spartesnę technologinį perdavimą (Adamo Smitho tradicija, pabrėžianti dinaminį poveikį). Galiausiai intensyvesnė prekyba padidina konkurenciją, o tai yra naudinga vartotojams, skatina įmones didinti efektyvumą, apriboja monopolijų galią. Ekonomikos teorija ir empiriniai tyrimai leidžia teigti, kad ekonomikos atvirumas stipriai susijęs su ekonomikos augimu³³.

Tikslinga teigti, kad prekybos padidėjimas įstojus į ES turėtų būti vienas stipriausių teigiamų veiksnių, veikiančių šalies narės ekonomikos plėtrą. Kaip matyti iš 3 pav., paskutinį dešimtmetį smarkiai padidėjo Lietuvos prekių ir paslaugų eksportas į ES šalis (maždaug tris kartus). Panašios yra ir prekių bei paslaugų importo pokyčių tendencijos. Importas iš ES, kaip ir eksportas, padidėjo maždaug tris kartus. Tiesa, prekyba su NVS šalimis minėtu laikotarpiu plėtėsi dar sparčiau. Šios tendencijos lėmė, kad eksporto į ES dalis netgi šiek tiek sumažėjo. Šis rodiklis nukrito nuo 67 procentų 2004 metais iki 55 procentų 2013 metais, taigi sumažėjo 12 procentinių punktų³⁴. Importo iš ES santykinė dalis sumažėjo 3 procentiniais punktais: nuo

³² Baldwin.

³³ Lee H., Ricci L., Rigobon R., „Once Again, Is Openness Good for Growth?“ *Journal of Development Economics* 75 (2), 2004, p. 451–472.

³⁴ Autoriaus skaičiavimais, remiantis „Eurostato“ duomenimis.

3 pav. Lietuvos prekių ir paslaugų eksportas ir importas į ES šalis 2004–2013 metais (milijardais litų)

Šaltinis: Eurostat [žiūrėta 2014 11 01].

62 procentų 2004 metais iki 61 procento 2013 metais³⁵. Šia prasme nepasitvirtina kai kurių tyrimų prognozės, remiantis kuriomis Lietuvos eksporto ir importo dalis, tenkanti ES 15, turėjo reikšmingai padidėti, o Rusijos dalis sumažėti³⁶.

Vis dėlto remiantis mažėjančia santykinė ES dalimi, būtų neteisinga teigti, kad narystės poveikis prekybai (o kartu ir ekonomikos augimui, bendrai ekonominei gerovei) buvo nedidelis. Čia susiduriame su kontrafaktinės analizės iššūkiais – eksporto ir importo pokyčiams įtaką darė daugelis veiksnių. Pavyzdžiui, tai, kad smarkiai padidėjo eksportas į NVS, galima aiškinti palyginti sparčiu augimu šiose šalyse ir lėtesne raida Europos Sąjungos valstybėse (ypač „senosiose“ 15-oje narių). Be to, net ir kalbant apie eksportą į kitas šalis,

³⁵ Autoriaus skaičiavimai, remiantis „Eurostato“ duomenimis.

³⁶ Papazoglou C., Pentecost E. J., Marques H., „A Gravity Model Forecast of the Potential Trade Effects of the EU Enlargement: Lessons from 2004 and Path-dependency in Integration“, *The World Economy* 29 (8), 2006, p. 1077–1089.

narystė ES galėjo turėti teigiamą poveikį tiek dėl padidėjusios konkurencijos, tiek dėl struktūrinių fondų įplaukų, kuriomis įmonės pasinaudojo, keldamos savo konkurencingumą. Galiausiai svarbu paminėti, kad įmonių našumui teigiamą įtaką turėjo ir bendras narystės (ir jos siekimo) efektas – iki narystės įgyvendintos struktūrinės reformos, padidėjęs investuotojų pasitikėjimas, geresnė institucinė aplinka (žr. toliau tekste). Remiantis po įstojimo atlikta pramonės įmonių apklausa, daugelis jų nurodė laukiamą teigiamą įtaką pardavimams ES (ypač „naujose“ ES 10 šalių), bet taip pat eksportui į NVS, JAV, buvo tikimasi teigiamos įtakos dėl naujų technologijų diegimo, nors buvo baiminamasi dėl darbo jėgos trūkumo³⁷.

Kiek tikslesnį atsakymą pateikti galėtų ekonometriniai tyrimai, nagrinėjantys eksporto tendencijas. Deja, jų atlikta nėra nedaug. Remiantis Ekonominių konsultacijų ir tyrimų analize, 2004, 2005 ir 2006 metais dėl narystės ES eksportas Lietuvoje prie BVP augimo atitinkamai prisidėjo 1,7, 1,8 ir 1,9 procentinio punkto³⁸. Remiantis šiuo tyrimu, 2004–2006 metais pats eksporto ir BVP santykis dėl narystės šalyje padidėjo 1,4 karto³⁹. Šio tyrimo trūkumas yra tai, kad apimamas tik trejų metų laikotarpis.

Be to, yra įrodymų, kad įstojimas į ES turėjo teigiamą įtaką eksporto pobūdžiui, jo kokybei. Remiantis Konstantino Benkovskio ir Ramunės Rimgailaitės vertinimais, Lietuvos, kaip ir kitų naujų ES valstybių narių, eksporto įvairovė narystės metais reikšmingai padidėjo. Didžiausias eksporto įvairovės šuolis vyko būtent 2004 metais⁴⁰. Kitaip tariant, „integracija į ES rinką turi įtakos ne tik intensyvumo, bet ir ekstensyvumo prasme“⁴¹. Lietuvos eksporto

³⁷ Ekonominės konsultacijos ir tyrimai, „Lietuvos įstojimo į Europos Sąjungą poveikio Lietuvos pramonės įmonėms studija“, 2004, p. 21, <http://www.elibrary.lt/resursai/LR_ministerijos/Analizes/ES-poveikis-pramonei.pdf>, 2014 11 01.

³⁸ Ekonominės konsultacijos ir tyrimai, 2007, p. 66.

³⁹ Ibid., p. 69.

⁴⁰ Benkovskis K., Rimgailaitė R., „The Quality and Variety of Exports from the New EU Member States“, *Economics of Transition* 19 (4), 2011, p. 735–736.

⁴¹ Ibid., p. 736.

kokybė narystės laikotarpiu taip pat nuosekliai gerėjo⁴². Tiesa, derėtų paminėti, kad „Lietuvos eksporto struktūra pagal prekes tebėra labiau orientuota į žemų technologijų produktus, o tai rodytų, kad Lietuva nėra išnaudojusi savo potencialo gamindama aukštesnių technologijų produktus“⁴³.

3.2. Kapitalo judėjimas

Laisvas kapitalo judėjimas – tai „teisė investuoti, pirkti turtą ir vertybinius popierius, laisvai disponuoti pelnu bet kurioje iš bendroje rinkoje dalyvaujančių valstybių“⁴⁴. Ekonomikos ilgalaikį augimą užtikrina investicijos, kapitalo bazės didėjimas. Kuo mažiau apribojimų kapitalo judėjimui, tuo tikėtinos didesnės investicijos šalyse, kurios nėra turtingos kapitalų išteklių (kaip naujosios ES valstybės narės). Ypač naudingomis laikomos tiesioginės užsienio investicijos (TUI)⁴⁵. Jos dažniausiai nelinkusios „pabėgti“ iš šalies, yra ilgalaikės. Be to, TUI ne tik leidžia didinti kapitalo bazę, bet ir skatina technologinę pažangą, įvairius „persiliejiimo“ (angl. *spillover*) efektus. Empiriniais tyrimais nustatyta, kad TUI reikšmingai teigiamai veikė ekonomikos augimą ir Vidurio bei Rytų Europos šalyse: TUI ir BVP santykiui padidėjant vienu procentu, ekonomikos augimo tempas *ceteris paribus* padidėja 0,1–0,2 procentinio punkto⁴⁶.

Įstojus į ES tiesioginių užsienio investicijų srautai į Lietuvą pagausėjo ir ypač tai pasakytina apie investicijas iš ES šalių. Tiesa, šis pagausėjimas neįaučiamas 2004 ir 2005 metais (lyginant su keleriais

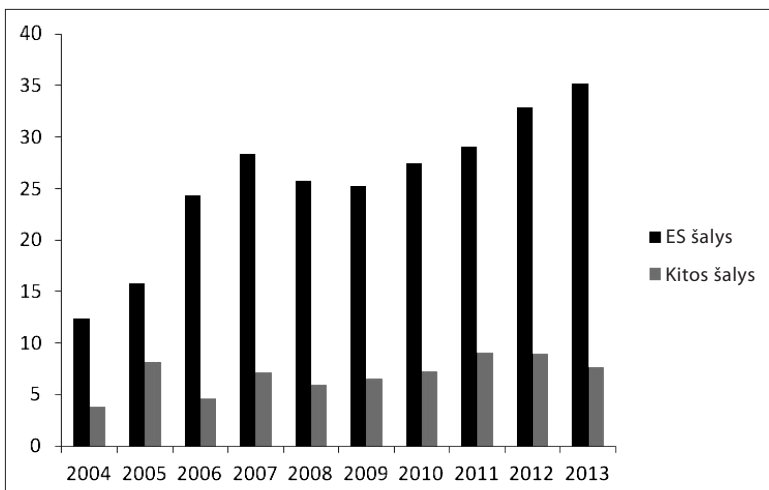
⁴² Ibid., p. 741.

⁴³ Lietuvos bankas, *Lietuvos ekonomikos apžvalga. 2013 gegužė*, 2013, p. 15.

⁴⁴ Ekonominės konsultacijos ir tyrimai, 2007, p. 36.

⁴⁵ Hansen H., Rand J., „On the Causal Links Between FDI and Growth in Developing Countries“, *World Economy* 29 (1), 2006, p. 21–41.

⁴⁶ Rapacki R., Próchniak M., „The EU Enlargement and Economic Growth in the CEE New Member Countries“, *European Economy – Economic Papers* 367, 2009, <http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication_summary14313_en.htm>, 2014 07 01.

4 pav. *Sukauptos TUI metų pabaigoje iš ES šalių ir kitų šalių 2004–2013 metais (milijardais litų) (pateikti išankstiniai 2013 metų duomenys)*

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas [žiūrėta 2014 11 03].

metais iki stojimo), tačiau TUI iš ES srantai reikšmingai didesni 2006, 2007 ir 2008 metais, palyginti su laikotarpiu iki narystės. Kaip atskleidžia 4 pav., iš viso tarp 2004 ir 2012 metų sukauptų iš ES TUI kiekis padidėjo daugiau nei tris kartus, iš kitų šalių – du kartus. Skaičiuojant sukauptų TUI dalį visoje TUI bazėje, investicijų iš ES dalis taip pat padidėjo. 2004 metų pabaigoje sukauptų iš ES TUI dalis siekė 76 procentus, o 2014 metų pabaigoje – 82 procentus⁴⁷.

Koks grynasis narystės ES poveikis Lietuvai per TUI kanalą? Kai kurių autorių teigimu, „TUI srantai į Lietuvą, jai įstojus į ES, buvo gerokai mažesni, nei tikėjosi dauguma analitikų“⁴⁸. Teigiama, kad „integracija į ES neturėjo reikšmingos įtakos TUI srautui Lietuvoje“⁴⁹. Iš

⁴⁷ Autoriaus skaičiavimai, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

⁴⁸ Ekonominės konsultacijos ir tyrimai, 2007, p. 67.

⁴⁹ Ekonominės konsultacijos ir tyrimai, 2007.

to darytina išvada, kad grynasis poveikis ekonomikos plėtrai dėl narystės per TUI buvo nereikšmingas. Tačiau reikia paminėti kelias išlygas. Pirmą, minėtas tyrimas žvelgė tik į laikotarpį iki 2007 metų – kaip rašyta pirmiau, TUI iš ES smarkiai padidėjo vėlesniais metais. Antra, čia taip pat svarbu turėti omenyje kontrafaktą – net jeigu ir nematyti ypač reikšmingo srautų iš ES padidėjimo, galima spėti, kad Lietuvai neįstojus į ES, šie srautai būtų buvę gerokai mažesni. Atlikta investuotojų apklausa taip pat atskleidė, kad narystė ES (ir NATO) buvo bene svarbiausias veiksnys, lėmęs didesnę Lietuvos patrauklumą investuotojams pastarąjį dešimtmetį⁵⁰. Galiausiai galima spėti, kad investuotojai dar prieš oficialią narystės datą jau atsižvelgė į didelę įstojimo į ES tikimybę ir pradėjo vykdyti investicijas iš anksto. Reikėtų paminėti ir tai, kad ES įtaka šioje srityje buvo stipriai jaučiama dar prieš oficialų įstojimą – Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų šalių kandidačių, ES reikalavimai lėmė ribojimų užsienio kapitalo atėjimui mažėjimą⁵¹. Kita vertus, turint omenyje smarkiai besiskiriančias TUI tendencijas tarp naujų ES valstybių narių (pavyzdžiui, sukauptos TUI Estijoje kelis kartus didesnės nei Lietuvoje) ir ryškaus investicijų bumo po įstojimo nebuvimą, derėtų daryti išvadą, kad narystė *per se* nesuteikia didelio pranašumo, pritraukiant užsienio investuotojus.

Tiesa, kapitalo judėjimas gali turėti ir neigiamų padarinių. Ypač tai pasakytina apie vadinamuosius „karštuosius pinigus“ (angl. *hot money*), kurie linkę greitai „ateiti“ į šalį, bet taip pat greitai ir „pabėgti“. Finansų rinkoms gali būti būdingi dideli nuotaikų svyravimai, rizikos apetito pokyčiai. Šis poveikis buvo jaučiamas ir Lietuvoje. Didelės kapitalo įplaukos ikikriziniais metais, kurios iš dalies buvo susijusios su optimizmu dėl narystės ES, daug prisidėjo prie vartojimo bumo ir ekonomikos „perkaitimo“, realaus valiutos kurso pervertinimo ir konkurencingumo praradimo. Tai buvo viena prie-

⁵⁰ Simėnas D., „Investuotojai įvardijo, kodėl jiems brangi Lietuva“, *Verslo žinios*, <<http://vz.lt/?PublicationId=507643DD-D6BE-46FA-AA7A-D39AEB3ABA8A&SiteId=8BE8512F-9B99-4DC3-8C8C-801CAEE38FE6>>, 2014 11 03.

⁵¹ Medve-Balint G., „The Role of the EU in Shaping FDI Flows to East Central Europe“, *Journal of Common Market Studies* 52 (1), 2014, p. 35–51, 42.

žasčių, kodėl Lietuvos ekonomikos kritimas 2009 metais buvo labai didelis ir kodėl Lietuvos ekonomikos raida buvo tokia „banguota“. Tiesa, derėtų pasakyti, kad, nors užsienio bankai ir smarkiai sumažino kreditavimą, vis dėlto nepasitraukė iš Lietuvos, nes traktavo ją kaip „namų rinką“, kurioje nori dirbti ilguoju laikotarpiu. Sunku būtų paneigti, kad narystė ES prisidėjo prie šio požiūrio stiprinimo.

Apskritai galima daryti išvadą, kad, nors narystė ES nebuvo esminis veiksnys per krizę, ji sušvelnino krizės padarinius. Kaip teigiama vienoje TVF analizėje, „faktas, kad krizė kai kurias naujas šalis nares palietė taip stipriai atskleidžia, jog narystė ES yra naudinga, tačiau ne panacėja“⁵². Remiantis šia analize, „narystė ES turėjo tam tikrą naudą NVN per krizę. Tai apėmė tam tikras finansines priemones, kuriomis galėjo naudotis naujųjų ES valstybių bankai, bendradarbiaudami su Europos centriniu banku, o tai „sukūrė svarbias saugumo pagalves“⁵³. Šios priemonės buvo aktualesnės Latvijai, Lietuva jomis nesinaudojo. Tačiau, iškilus poreikiui, Lietuva taip pat būtų turėjusi galimybę jais pasinaudoti – tai savo ruožtu galėjo pridėti daugiau investuotojų pasitikėjimo šalimi. Narystė ES taip pat leido išvengti protekcionizmo priemonių, kurios būtų dar labiau apsunkinusios ekonominę situaciją dėl mažėjančio eksporto nuosmukio laikotarpiu ir (ar) neleidusios taip sparčiai atsigauti eksportui po krizės. Pažymėtina ir tai, kad ES institucijos palaikė Lietuvos (kaip ir kitų Baltijos šalių) pasirinktą politiką per krizę – t. y. vidinę prisitaikymo strategiją, kuri rėmėsi fiksuotu valiutos kurso išsaugojimo ir fiskaline konsolidacija⁵⁴.

3.3. Darbo jėgos mobilumas

Darbo jėgos migracija yra sudėtingas ir daugialypis reiškinys – jis gali turėti tiek teigiamą, tiek neigiamą įtaką ekonomikai⁵⁵. Kalbant

⁵² Cihák, Fonteyne, p. 4.

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Kuokštis, Vilpišauskas.

⁵⁵ Beine M., Docquier F., Rapoport H., „Brain Drain and Economic Growth: Theory and Evidence“, *Journal of Development Economics* 64 (1), 2001, p. 275–278.

apie teigiamus dalykus, naujos atsivėrusios emigracijos galimybės gali paskatinti investuoti į įgūdžius ir mokslą dėl didesnio tikėtino uždarbio užsienyje („smegenų poveikis“)⁵⁶. Be to, net ir išvažiavus daugeliui asmenų, šalies ekonomika gali gauti naudos įvairiais būdais. Pirmia, gali būti, kad išvažiavusieji grįžta, atsiveždami patirtį, ryšius ir dar didesnę žmogiškąją kapitalą. Antra, net jei ir negrįžta, per emigrantus gali užsimegzti nauji verslo plėtros, ekonominiai ryšiai. Trečia, emigrantai gali siųsti perlaidas į gimtąją šalį, kurios gali prisidėti prie vartojimo, taupymo ir investicijų. Trumpuoju laikotarpiu emigracija leidžia sumažinti nedarbą, o kartu ir įtampą valdžios finansams. Fiksuojant valiutos kursą (arba priklausant bendros valiutos zonai), vienas iš būdų tvarkytis su asimetriniais šokais yra didelis darbo jėgos mobilumas, kai žmonės išvažiuoja iš ekonominę recesiją patiriančių regionų į tuos, kuriuose ekonominė ir darbo rinkos situacija palankesnė.

Tiesa, emigracija gali turėti ir neigiamų padarinių tiek trumpalaikiu, tiek ypač ilgalaikiu laikotarpiu. Visų pirma reikia prisiminti, kad dėl emigracijos mažėja bendras realaus BVP dydis (nors nebūtinai mažėja BVP vienam gyventojui), nes mažėja darbo jėgos. Antra, atsiranda problemų dėl fiskalinio valstybės tvarumo, nes paprastai išvažiuoja jaunesni asmenys, kurių mokesčių pajamų nebentkama, o pensininkai pasilieka – taigi mažėja mokesčius mokančiųjų ir išmokas iš valdžios gaunančiųjų santykis. Trečia, jeigu išvažiuoja ir negrįžta našiausi darbuotojai, kyla problemų dėl ilgalaikių ekonominio augimo perspektyvų. Ketvirta, trumpuoju laikotarpiu emigracija gali prisidėti prie „perkaitimo“ reiškinių, nes, trūkstant darbo jėgos, sparčiai kyla atlyginimai, prarandamas konkurencingumas.

Lietuva iš naujųjų ES narių pirmąją pagal santykinę emigraciją (t. y. emigrantų skaičius, tenkantis 1 000 gyventojų), išsiskiria itin dideliu darbo jėgos mobilumu. Be to, didžioji emigrantų dalis išvažiuoja būtent į ES šalis (beveik visi į „senąsias“ nares). Migracijos

⁵⁶ Ibid.

srautai koreliavo su ekonominio augimo (nedarbo lygio) pokyčiais. 2006–2007 metais, augant ekonomikai ir ypač didėjant atlyginimams, emigracijos srautai mažėjo, tačiau per 2008–2009 metų krizę ir po jos emigracija vėl smarkiai padidėjo (žr. 5 pav.). Pastaruoju metu vėl jaučiamos emigracijos mažėjimo tendencijos.

Emigracija buvo didesnė, nei tikėtasi prieš stojant į ES. Pasak Sigitos Karpavičiaus, „Lietuvai derantis dėl narystės ES, nesitikėta, kad emigrantų srautas bus didelis“⁵⁷. Be to, daugiausia baimintasi „protų nutekėjimo“, bet vėliau jau pradėta kalbėti apie „rankų nutekėjimą“ (t. y. mažiau kvalifikuotos darbo jėgos mažėjimą)⁵⁸. Remiantis Lietuvos statistikos departamento prognozėmis, iš Lietuvos per metus turėjo išvažiuoti apie 15 000 asmenų (iki 2010 metų)⁵⁹. Kito tyrimo vertinimu, iš Lietuvos turėjo emigruoti papildomai apie 120 000 darbingo amžiaus gyventojų⁶⁰. Vis dėlto duomenys atskleidžia, kad nuo 2004 iki 2010 metų iš Lietuvos į ES išvyko daugiau nei 200 000 žmonių, t. y. apie 30 000 per metus (žr. 10 pav.). Kalbant apie narystės ES poveikį, šis skaičius, viena vertus, atrodo pernelyg didelis (nes net ir neįstojus būtų išvykęs tam tikras skaičius žmonių), tačiau kartu ir per mažas (nes oficiali statistika nefiksuoja visų išvykusiųjų)⁶¹.

Pažymėtina, kad emigracija į ES valstybes nares per narystės dešimtmetį didėjo sparčiai, o emigracija į kitas valstybes iš esmės nepadidėjo (žr. 5 pav.). Prieš įstojant į ES, emigracija į kitas šalis buvo didesnė nei emigracija į ES⁶². Tačiau tik įstojus emigracijos srautai

⁵⁷ Karpavičius S., „Emigracijos poveikis Lietuvos ekonomikai“, *Pinigų studijos* 2, 2006, p. 21–40, 21.

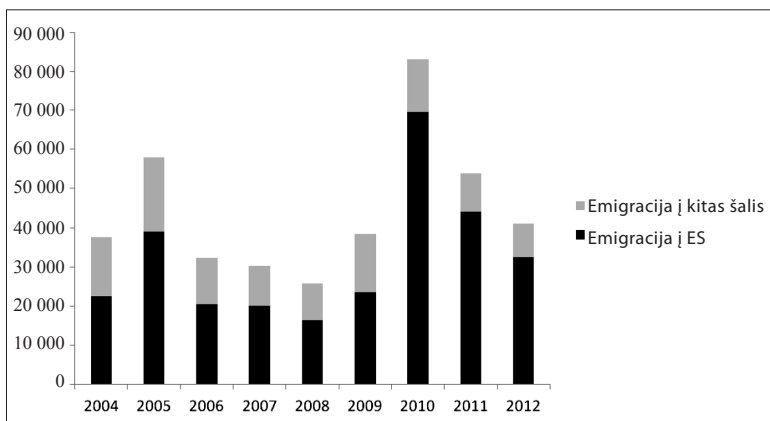
⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Ekonominės konsultacijos ir tyrimai, „Lietuvos integracijos į ES poveikio Lietuvos ekonomikai 2002–2006 metais (ex-post) vertinimas“, 2007, p. 32, <http://www.euro.lt/documents/poveikio_tyrimai/GALUTINE_ATASKAITA_ex_post_tyrimas.pdf>, 2013 11 06.

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Tikėtina, kad pastarasis efektas yra stipresnis – t. y. emigracijos srautai buvo didesni nei leidžia teigti oficiali statistika.

⁶² Autoriaus skaičiavimai, remiantis „Eurostato“ duomenimis.

5 pav. Emigracija iš Lietuvos į ES ir ne ES valstybes (tūkstančiais). 2010 ir 2011 metų duomenis galėjo paveikti sprendimas įvesti privalomas sveikatos draudimo įmokas. Tai galėjo paskatinti deklaruoti išvykimą jau anksčiau emigravusius asmenis

Šaltinis: Eurostat; autoriaus skaičiavimai [žiūrėta 2014 10 24].

smarkiai pasikeitė – emigracija į ES pradėjo dominuoti. Pastaraisiais metais jos santykinė dalis sudaro maždaug 80 procentų viso išvykstančiųjų srauto (žr. 5 pav.).

Taigi emigracija iš Lietuvos buvo ypač didelė ir pralenkė iki narystės teiktas prognozes. Kalbant apie trumpesnį laikotarpio tendencijas, ikikriziniais metais spartūs emigracijos srautai prisidėjo prie labai spartaus nedarbo lygio žemėjimo, o tai savo ruožtu lėmė darbo jėgos trūkumą ir prisidėjo prie „perkaitimo“ reiškinio. Kita vertus, per krizę išvažiuojantieji lėmė mažesnę nedarbą. Didelis darbo jėgos mobilumas buvo viena iš aplinkybių, leidusių Lietuvai palyginti sėkmingai susitvarkyti su krize. Vis dėlto, kalbant apie vidutinį ir ilgąjį laikotarpį, emigracija gali kelti rimtų sunkumų dėl darbo jėgos (ypač kvalifikuotos) trūkumo ir valdžios finansų tvarumo. Kiekybiniai emigracijos poveikio Lietuvos ekonomikai tyrimai atskleidžia, kad 2004 ir 2005 metais dėl narystės ES migracija Lietuvoje iš BVP metinio

augimo atitinkamai atėmė 0,3 ir 0,1 procentinio punkto, o 2006 metais pridėjo 0,1 procentinio punkto⁶³. Tiesa, per kitą kanalą – emigrantų perlaidas – migracija turėjo teigiamą poveikį ekonomikai, nes skatino vartojimą. Kai kuriais skaičiavimais, „Lietuvos emigrantai 2007 m. persiuntė 5–6 mlrd. litų arba gerokai daugiau nei visa gauta ES parama, o tikrasis einamosios sąskaitos deficito santykis su BVP yra maždaug 6 proc. punktais mažesnis nei skelbiama“⁶⁴. Remiantis kito tyrimo simuliacijos rezultatais, migracijos po įstojimo srutai Lietuvoje iki 2015 metų BVP turėjo sumažinti 0,82 procento (ši prognozė neatsižvelgia į emigrantų perlaidas)⁶⁵.

3.4. Institucijos, ekonominė politika ir investuotojų pasitikėjimas

Kaip narystė ES galėjo paveikti institucijas – „giluminį“ ekonomikos augimo veiksnį? Sabinos Karmazinaitės, Klaudijaus Manioko ir Dariaus Žeruolio teigimu, narystė ES per sąlygiškumo principą „įtvirtina svarbias politines ir ekonomines reformas šalyse kandidatėse ir narėse. Šie principai – tai demokratija, įstatymo viršenybė, rinkos ekonomika, valdžios kišimosi į rinką apribojimai ir pan.“⁶⁶ Apskritai „narystė ES Lietuvoje įtvirtino tam tikrą politinių, ekonominių ir teisinių institucijų „minimalų slenkstį“⁶⁷. Remiantis tradicine ekonomikos augimo teorija, konvergencija (pragyvenimo lygio supanašėjimas) turėtų vykti tarp homogeniškų, bet nebūtinai tarp heterogeniškų šalių. Empiriniai tyrimai iš esmės patvirtina šiuos spėjimus⁶⁸.

⁶³ Ekonominės konsultacijos ir tyrimai, 2007, p. 66.

⁶⁴ Ibid., p. 67.

⁶⁵ Barrell R., Fitzgerald J., Riley R., „EU Enlargement and Migration: Assessing the Macroeconomic Impacts“, *Journal of Common Market Studies* 48 (2), 2010, p. 373–395, priedas C.

⁶⁶ Žr. Sabinos Karmazinaitės, Klaudijaus Manioko, Dariaus Žeruolio straipsnį šiame „Politologijos“ numeryje, p. 40.

⁶⁷ Ibid, p. 40.

⁶⁸ Yin L., Zestos G., Michelis L., „Economic Convergence in the European Union“,

ES per geresnes institucijas ir kitus minėtus kanalus (prekybos integraciją, sandorių kaštų mažėjimą, didesnę investuotojų pasitikėjimą, technologinę pažangą) daro skirtingas šalis homogeniškesnes. Iš tikrųjų tyrimai patvirtina, kad ES konvergencija iš esmės vyksta⁶⁹. Tiesa, kaip minėta pirmiau, pietinių ES šalių patirtis atskleidžia, kad konvergencija nėra neišvengiama.

Kartu reikėtų pasakyti, kad įgyvendinti kai kuriuos reguliavimus nebūtinai yra naudinga ekonomikai. Kai kurie apžvalgininkai teigė, kad nauji reikalavimai pakenks naujųjų ES valstybių ekonomikoms⁷⁰. Galima išskirti ir mokestinius klausimus – minimalių akcizų įvedimas gali kelti efektyvumo nuostolių, ypač jeigu jis nėra pritaikytas prie konkrečios valstybės situacijos. Pavyzdžiui, jeigu yra galimybių įvežti legalių ar nelegalių (kontrabandinių) pakaitalų, tai ne tik sumažina biudžeto pajamas, bet ir sukelia kitų problemų – kriminalinių bei institucinių. Būtent tokia situacija susiklostė Lietuvoje su tabako gaminiais ir kuru. Įgyvendinant ES minimalių akcizų reikalavimus, labai pakilo šių prekių kainos. Esant dideliems kainų skirtumams tarp Lietuvos ir gretimų valstybių bei palyginti palankiam gyventojų požiūriui į kontrabandą, didelę rinkos dalį užėmė nelegaliai į šalį įvežti produktai. Tai savo ruožtu blogina kriminogeninę situaciją, mažina biudžeto pajamas, skatina korupciją ir neigiamai veikia institucinę aplinką.

Didesnis pasitikėjimas, stabilumas ir mažesnė rizikos premija leidžia pasiekti kelis dalykus: padidinti vietines investicijas (tiek į fizinių, tiek žmogiškąjį kapitalą), taip pat pritraukti užsienio investicijas, kurios ne tik atneša kapitalo įplaukų, bet ir gali paspartinti technologijų perdavimą, įvairius „persiliejimo“ poveikius. Tiesa, kaip minėta, di-

Journal of Economic Integration 18 (1), 2003, p. 188–213.

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Tupy M., *EU Enlargement: Costs, Benefits, and Strategies for Central and Eastern European Countries*, <<http://www.cato.org/publications/policy-analysis/eu-enlargement-costs-benefits-strategies-central-eastern-european-countries>>, 2014 02 03.

desnės finansų įplaukos – ypač netiesioginės užsienio investicijos – ir ypač sumažėjusios palūkanų normos gali turėti ir neigiamų padarinių. Vis dėlto pagrįsta teigti, kad didesnis investuotojų pasitikėjimas ir sumažėjusi rizika – ypač ilguoju laikotarpiu – reikšmingai teigiamai veikia šalies ekonomikos augimą.

Apskritai kalbant, geresnių institucijų sukūrimo, ekonominės politikos pokyčių ir padidėjusio investuotojų pasitikėjimo veiksniai turėjo būti vieni svarbiausių, teigiamai veikusių Lietuvos ekonomikos augimą (ir tebeveiksiančių ateityje), bet kartu bene sunkiausiai įvertinami, ypač kiekybine prasme. Dėl to daugelis kiekybinių Lietuvos ekonominio augimo „premijs“ narystės ES vertinimų greičiausiai yra pernelyg pesimistiniai, nes juose paprastai nevertinama (arba nepakankamai įvertinama) geresnės institucinės aplinkos svarba. Lietuvą galima būtų priskirti prie grupės šalių, kuriose šis kanalas galėjo būti ypač svarbus. Taip yra todėl, kad ypač derybų su ES pradžioje Lietuva buvo mažiau pasiekusi reformų srityje nei kai kurios kitos valstybės, pavyzdžiui, Estija. Kitaip tariant, Lietuvai postūmio geresnių institucijų kūrimo ir jų įtvirtinimo linkme reikėjo labiau. Tiesa, didelė dalis šio poveikė pasireiškė dar prieš oficialų įstojimą 2004 metais.

3.5. Struktūriniai fondai

Vienas ryškiausių ir dažniausiai aptariamų ES poveikio ekonomikai kanalų – tai struktūriniai fondai. Nors viešojoje erdvėje dažnai minimas teigiamas šių fondų poveikis, galima išvelgti ir tam tikrų potencialių neigiamų pasekmių. Pirmiausia reikia prisiminti, kad struktūriniai fondai iš dalies yra politinių kompromisų padarinys⁷¹. Kaip pažymi Ramūnas Vilpišauskas, „dėl politinių priežasčių ir tarpvyriausybinių derybų pobūdžio anksčiau sukurti ir dabar koreguoja-

⁷¹ Vilpišauskas R., „Europos Sąjungos struktūrinių fondų įtaka Lietuvos ekonomikai“, *Pilietinės visuomenės institutas*, 2005.

mi ES finansavimo apskritai ir struktūrinių fondų konkrečiai prioritetui nebūtinai atitinka Lietuvos ir kitų naujųjų narių prioritetus⁷². Teoriškai struktūriniai fondai gali padėti mažiau turtingoms narėms pasivyti turtingesnes, nes jie leidžia daugiau investuoti į fizinį bei žmogiškąjį kapitalą, taip pat skatina technologinę pažangą. Pasinaudojus fondais, galima padidinti viešųjų gėrybių kiekybę ir kokybę, o tai savo ruožtu reikšmingai prisideda prie šalies ūkio plėtros. Vis dėlto jie gali iškraipyti rinką, paskatinti neefektyvias investicijas. Struktūriniai fondai nėra „tikrinami“ rinkos mechanizmo, todėl gali būti, kad pasirenkami nebūtinai efektyviausi investiciniai projektai, bet tokie, kurie geriausiai atitinka nustatytus formalius reikalavimus. Be to, išskirtinis dėmesys struktūrinių fondų paramai gauti gali nukreipti verslo orientaciją nuo kitų sričių⁷³. Struktūriniai fondai taip pat gali paskatinti korupciją, o tai lemia tiek trumpojo laikotarpio efektyvumo nuostolius, tiek ilguoju laikotarpiu sukelia minėtų institucijų „eroziją“. Galiausiai trumpuoju laikotarpiu struktūrinių fondų įplaukos gali prisidėti prie „perkaitimo“ reiškinio, ekonominių burbulų susidarymo ir konkurencingumo praradimo. Kita vertus, per ekonomikos nuosmukį jie kaip tik gali stimuliuoti visuminę paklausą ir sumažinti nedarbą.

Empiriniuose tyrimuose autoriai prieina prie skirtingų išvadų dėl struktūrinių fondų įtakos augimui: vieni mano juos daranč stiprų teigiamą poveikį, kiti – silpną teigiamą, o kai kurie apskritai neaptinka teigiamo poveikio⁷⁴. Pavyzdžiui, Arjanas Lejouras ir Richardas Nahuisas, tyrę galimą ES finansinės pramos naujoms narėms poveikį, teigia, jog TUI poveikis per tiesioginius ir netiesioginius kanalus gali

⁷² Ibid., p. 2.

⁷³ Powell B., „Economic Freedom and Growth: The Case of the Celtic Tiger“, *Cato Journal* 22, 2002, p. 431–448.

⁷⁴ Tyrimų apžvalgą galima rasti: Dall’erba S., LeGallo J., „Regional Convergence and the Impact of European Structural Funds over 1989–1999: A Spatial Econometric Analysis“, *Papers in Regional Science* 87 (2) 2008, p. 219–244.

būti daug svarbesnis⁷⁵. Kalbant apie finansinę ES sanglaudos fondų įtaką, „nepaisant didelių sumų – dažnai nuo 3 iki 4 procentų priimančių šalių BVP per paskutinį dešimtmetį – jie našumą ir ekonomikos augimą padidina tik maždaug nuo 0,1 iki 0,2 procento per metus“⁷⁶. Tiesa, daugelis autorių sutaria dėl vienos išvados – „ekonominis poveikis yra daug stipresnis labiau išsivysčiusioje aplinkoje“, todėl yra labai svarbios „atitinkamos politikos priemonės, kuriomis siekiama padidinti gaunančios aplinkos kompetenciją“⁷⁷. Kitaip tariant, struktūrinių fondų įtaka stipriai priklauso nuo jau minėtų institucinių charakteristikų ir šalies narės vidaus politikos.

Lietuvos ekonomikoje ES struktūriniai fondai vaidino svarbų vaidmenį. 2004–2012 metais jie sudarė 54 procentus visų viešųjų investicijų Lietuvoje⁷⁸. Didžioji dalis atiteko viešajai infrastruktūrai – tai transportui (26,6 procento visų struktūrinių fondų 2007–2013 metais), aplinkai (daugiausia atliekų ir vandens infrastuktūrai), energetikai (24,9 procento). Nemaža dalis taip pat teko mokslo ir tyrimų infrastruktūrai (23 procentai). 15 procentų buvo investuota į vadinajamą socialinę infrastruktūrą, kuri apima sveikatos ir socialinę apsaugą. Apskritai kalbant, daugiausia buvo pasiekta, kuriant naują viešąją infrastruktūrą: tai nauji ir rekonstruoti keliai, geležinkeliai, vandens tiekimo ir vandenvaļos įrenginiai, geresni elektros, šilumos tiekimo tinklai, renovuotos mokyklos, ligoninės ir pan. Investuotojų apklausa parodė, kad struktūrinių fondų investicijos į infrastuktūrą turėjo teigiamą įtaką ekonomikos augimui⁷⁹.

⁷⁵ Lejour A., Nahuis R., *EU Accession and the Catching up of the CEEC Countries*, 2004, p. 20, <<https://www.gtap.agecon.purdue.edu/resources/download/1622.pdf>>, 2014 04 02.

⁷⁶ Ibid., p. 20–21.

⁷⁷ Cappelen et al., „The Impact of EU Regional Support on Growth and Convergence in the European Union“, *JCMS: Journal of Common Market Studies* 41 (4), 2003, p. 621–644, 621.

⁷⁸ Skaičiuota remiantis Lietuvos Respublikos finansų ministerijos duomenimis.

⁷⁹ Simėnas.

Lietuvai skirtų tyrimų, kiekybiškai vertinančių struktūrinių fondų įtaką ekonomikai, yra atlikti du. Remiantis ankstesne „Ekonominių konsultacijų ir tyrimų“ analize, 2004, 2005 ir 2006 metais ES parama Lietuvoje prie metinio BVP augimo atitinkamai pridėjo 0,4, 0,5 ir 0,2 procentinio punkto⁸⁰. Šia prasme patvirtinamos tyrimų, nagrinėjusių ES paramos įtaką bendroje naujų valstybių narių imtyje⁸¹. Be to, remiantis „Ekonominių konsultacijų ir tyrimų“ analize, „didžiausią efektą duoda struktūrinių fondų lėšos, mažesnę – sanglaudai skirtos lėšos, o mažiausią – žemės ūkiui skirtos lėšos“⁸². Kito tyrimo, plačiau nagrinėjančio struktūrinių fondų įtaką, duomenimis, „nuo Lietuvos įstojimo į ES iki 2011 m. pabaigos į Lietuvos ūkį jau yra investuota 16,363 mlrd. Lt ES struktūrinių fondų paramos, o iki 2015 m. pabaigos turėtų būti panaudota dar 12,65 mlrd. Lt“⁸³. Remiantis šiuo tyrimu, „65,5 proc. ES struktūrinių fondų lėšos į ekonomiką įsiliejo per viešojo sektoriaus investicijas, 12,2 proc. per privataus sektoriaus materialines investicijas ir 22,3 proc. buvo skirti bendrajai produkcijai (veiklai, kuri nėra susijusi su materialinių gėrybių kūrimu, pvz.: mokymai, studijos ir kt.)“⁸⁴. Tyrime išskiriamas trumpalaikis poveikis (paklausos efektas), kuris daugiausia jaučiamas statybos sektoriuje, ir ilgalaikis poveikis (pasiūlos efektas), labiausiai paveikęs infrastruktūrą. Atlikus ekonometrinį modeliavimą, nustatoma, kad 2004–2013 metais ES parama vidutiniškai pridėjo 1,57 procentinio punkto prie realaus BPV metinio augimo, o skaičiuojant 2004–2015 metais – 1,1 procentą prie metinio realaus BVP padidėjimo. Be to, „prognozuojama, kad per 2004–2015 metų iš viso bus sukurta 66,36 mlrd. papildomo nominalaus BVP, o integruota grąža (paramos efektyvumas) pasieks 1,97, t. y. kiekvienas investuotas litas atneš 19,7 Lt nominalaus BVP grąžos“⁸⁵.

⁸⁰ Ekonominės konsultacijos ir tyrimai, 2007, p. 66.

⁸¹ Rapacki, Próchniak, p. 16.

⁸² Ekonominės konsultacijos ir tyrimai, 2007, p. 69.

⁸³ Abaškina et al., *ES struktūrinių fondų poveikio šalies ekonomikai vertinimas, Ekonomikos augimo prognozės iki 2020 metų*, 2012 gegužė.

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ Ibid., p. 6.

Išvados

Lietuvos ekonominė raida narystės ES laikotarpiu buvo sėkminga – sėkmingiausia iš visų ES valstybių narių – nors ir labai „banguota“ (angl. *volatile*). Galima teigti, kad įstojimas į ES šį „banguotumą“ sustiprino, nes iš dalies dėl jo (tiek dėl optimistinių lūkesčių ir padidėjusio investuotojų pasitikėjimo, tiek dėl struktūrinių fondų įplaukų) po 2004 metų ypač sparčiai plėtėsi vidaus paklausa ir susidarė ekonomikos nesubalansuotumas. Kita vertus, nors narystė ir neapsaugojo nuo ekonominio šoko, ji buvo naudinga ir šiame kontekste dėl mažesnių protekcionizmo apraiškų, vidaus paklausos nuosmukį iš dalies kompensavusių ES paramos įplaukų ir dėl to, kad Lietuvos įgyvendintą antikrizinę strategiją palaikė ES institucijos. Be to, straipsnyje atskleista, kad sparčiai didėjo Lietuvos ekonominė integracija prekybos (nors prekybos su NVS šalimis plėtra buvo net spartesnė), tiesioginių užsienio investicijų ir darbo jėgos mobilumo srityse.

Apskritai galima teigti, kad dalyvavimas ES buvo naudingas Lietuvos ekonomikai. Kalbant apie pagrindinį konvergencijos matą – vienam gyventojui tenkančio BVP atsilikimą nuo ES vidurkio – Lietuva yra viena geriausių šalių tarp visų naujų ES valstybių narių, net ir įtraukiant krizinį laikotarpį. Narystė ES davė teigiamą postūmį ekonominei plėtrai dėl paskatų reformoms, padidėjusio investuotojų pasitikėjimo, prekybos plėtros (o kartu ir atsivėrusių eksporto galimybių bei padidėjusios konkurencijos), įtvirtintų kokybiškų institucijų. Kalbant apie neigiamus narystės dalykus, būtų galima išskirti tam tikrus potencialius nepageidautinus emigracijos padarinius: ilguoju laikotarpiu dėl didelės emigracijos kyla iššūkių šalies konkurencingumui ir valdžios finansų stabilumui. Kaip pažymėta 2006 metais atliktame Lietuvos narystės poveikio vertinime, „Lietuvos integracija į Europos Sąjungą šalies ekonomikai sukūrė spartesnės ūkio plėtros galimybes, tačiau taip pat buvo susijusi ir su tam tikromis rizikomis“⁸⁶.

⁸⁶ Ekonominės konsultacijos ir tyrimai, 2007, p. 6.

Atskirų ES poveikio kanalų įtaka gali priklausyti tiek nuo atskiros šalies konteksto, tiek nuo kitų poveikio kanalų. Pavyzdžiui, Lietuvoje ES integracija turėjo ypač didelę įtaką darbo jėgos judėjimui dėl mažų atlyginimų bei patirtos ekonomikos krizės, o didelis šalies įmonių lankstumas leido gerai išnaudoti atsivėrusias galimybes dėl sumažėjusių prekybos barjerų. Kalbant apie kanalų tarpusavio sąveiką, struktūrinių fondų įplaukų įtaka gali labai stipriai priklausyti nuo institucinės aplinkos. Panašiai galima teigti, kad intensyvėjančios integracijos poveikis priklauso nuo to, kokios yra tiesioginių užsienio investicijų įplaukos ir kaip efektyviai naudojamosi ES parama. Todėl ateityje verta būtų atkreipti dėmesį į galimą kanalų tarpusavio sąveiką tiriant tiek Lietuvos, tiek kitų valstybių patirtį.

Kaip galima būtų paaiškinti tai, kad Lietuva ypač sėkmingai (greičiau nei kitos naujos narės) „vijosi“ ES vidurkį (nors lyginant su „senosiomis“ narėmis ir neatsižvelgus į kainų skirtumus, atsilikimas vis dar labai didelis)? Nors šie tyrimai turėtų būti plėtojami ateityje, galima būtų išskirti dvi galimas priežastis. Pirma, straipsnyje buvo užsiminta, kad lietuviškas liberalios rinkos ekonomikos modelis leido lanksčiai prisitaikyti prie kylančių iššūkių, išnaudoti didesnės integracijos pranašumus. Jeigu ekonomika išliks lanksti ateityje, galima tikėtis, kad makroekonominė raida bus sėkminga ir prisijungus prie euro zonos nuo 2015 metų. Antra, Lietuvai narystė ES galėjo duoti daugiau naudos nei kai kurioms kitoms valstybėms todėl, kad didelė dalis reformų buvo įgyvendintos būtent dėl ES spaudimo (nors esminis poveikis šia prasme buvo jaučiamas dar prieš įstojant).

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

Abaškina et al., *ES struktūrinių fondų poveikio šalies ekonomikai vertinimas, Ekonomikos augimo prognozės iki 2020 metų*, 2012 gegužė.

Baldwin R., „The Eastern Enlargement of the European Union“, *European Economic Review* 39 (3), 1995, p. 474–481.

Baldwin R., Francois J., Portes R., „The Costs and Benefits of Eastern Enlargement: The Impact on the EU and Central Europe“, *Economic Policy* 12 (24), 1997, p. 125–176.

Beine M., Docquier F., Rapoport H., „Brain Drain and Economic Growth: Theory and Evidence“, *Journal of Development Economics* 64 (1), 2001, p. 275–278.

Benkovskis K., Rimgailaitė R., „The Quality and Variety of Exports from the New EU Member States“, *Economics of Transition* 19 (4), 2011, p. 735–736.

Bradley J., Untiedt G., Mitze T., „Analysis of the Impact of Cohesion Policy“, A note explaining the HERMIN-based simulations, technical note, 2007, <http://eu.nl/regional_policy/sources/docgener/evaluation/pdf/hermin07.pdf>, 2013 11 20.

Campos N., Coricelli F., Moretti L., „Economic Growth and European Integration: Estimating the Benefits from Membership in the European Union Using the Synthetic Counterfactuals Method“, *IZA Discussion Paper Series* No 8162, 2014.

Cappelen et al., „The Impact of EU Regional Support on Growth and Convergence in the European Union“, *JCMS: Journal of Common Market Studies* 41 (4), 2003, p. 621–644.

Cihák M., Fonteyne W., „Five Years after: European Union Membership and Macro-Financial Stability in the New Member States“, *IMF Working Papers* 09/68, 2009.

Cuaresma J., Ritzberger-Grünwald D., Silgoner M., „Growth, Convergence and EU Membership“, *Applied Economics* 40 (5), 2008, p. 643–656.

Dall’erba S., LeGallo J., „Regional Convergence and the Impact of European Structural Funds over 1989–1999: A Spatial Econometric Analysis“, *Papers in Regional Science* 87 (2), 2008, p. 219–244.

Economist.com, „Lithuania: Baltic Tiger“, <<http://www.economist.com/node/1929205>>, 2014 02 01.

Eichengreen B., Boltho A., „The Economic Impact of European Integration“, *Centre for Economic Policy Research* 10, 2008, <<http://www.cepr.org/meets/wkcn/1/1679/papers/Boltho-Eichengreen-Chapter.pdf>>, 2014 03 02.

Ekonominės konsultacijos ir tyrimai, „Lietuvos integracijos į ES poveikio Lietuvos ekonomikai 2002–2006 metais (ex-post) vertinimas“, 2007, <http://www.euro.lt/documents/poveikio_tyrimai/GALUTINE_ATASKAITA_ex_post_tyrimas.pdf>, 2013 11 06.

Ekonominės konsultacijos ir tyrimai, „Lietuvos įstojimo į Europos Sąjungą poveikio Lietuvos pramonės įmonėms studija“, 2004, <http://www.elibrary.lt/resursai/LR_ministerijos/Analizes/ES-poveikis-pramonei.pdf>, 2014 11 01.

EU Commission, Directorate General for Economic and Financial Affairs, „The Economic Impact of Enlargement“, *Enlargement Papers*, 2001, <http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication1583_en.pdf>, 2013 11 20.

Hansen H., Rand J., „On the Causal Links Between FDI and Growth in Developing Countries“, *World Economy* 29 (1), 2006, p. 21–41.

Hansson P., Hendrekson M., „Catching Up, Social Capability, Government Size and Economic Growth“, Bergström V. (ed.), *Government and Growth*, Oxford: Clarendon Press, 1997, p. 61–148.

Karpavičius S., „Emigracijos poveikis Lietuvos ekonomikai“, *Pinigų studijos* 2, 2006, p. 21–40.

Kuodis R., „Lietuvos ekonomikos transformacija 1990–2008 metais: etapai ir pagrindinės ekonominės politikos klaidos“, *Pinigų studijos* 2, 2008, p. 97–105.

Kuokštis V., „What Type of Capitalism Do the Baltic Countries Belong to?“ *Emecion* 1, 2011.

Kuokštis V., „Jingle bELLS and Struggling GIPS: Comparing Baltic and Southern Eurozone's Crisis Experience Using the Varieties of Capitalism Framework“, pranešimas septintojoje paneuropinėje konferencijoje apie Europos Sąjungą, Haga, 2014 birželio 5–7 d., <<https://vu-lt.academia.edu/VytautasKuokstis>>, 2014 08 20.

Kuokštis V., Vilpišauskas R., „Economic Adjustment to the Crisis in the Baltic States in Comparative Perspective“, pranešimas 7-ojoje paneuropinėje tarptautinių santykių konferencijoje, Stokholmas, 2010 rugsėjis, <<http://eisa-net.org/be-bruga/eisa/files/events/stockholm/Economic%20Adjustment%20to%20the%20Crisis%20in%20the%20Baltic%20States%20in%20Comparative%20Perspective.pdf>>, 2014 06 05.

Lee H., Ricci L., Rigobon R., „Once Again, Is Openness Good for Growth?“ *Journal of Development Economics* 75 (2), 2004, p. 451–472.

Lietuvos bankas, *Lietuvos ekonomikos apžvalga. 2013 gegužė*, Vilnius: Lietuvos bankas, 2013.

Karmazinaitė S., Maniokas K., Žeruolis D., „Lietuvos dešimtmetis Europos Sąjungoje: dideli lūkesčiai, maži pokyčiai?“ *Politologija*, 4 (76), 2014, p. 40

Medve-Balint G., „The Role of the EU in Shaping FDI Flows to East Central Europe“, *Journal of Common Market Studies* 52 (1), 2014, p. 35–51.

Papazoglou C., Pentecost E. J., Marques H., „A Gravity Model Forecast of the Potential Trade Effects of the EU Enlargement: Lessons from 2004 and Path-dependency in Integration“, *The World Economy* 29 (8), 2006, p. 1077–1089.

Powell B., „Economic Freedom and Growth: The Case of the Celtic Tiger“, *Cato Journal* 22, 2002, p. 431–448.

Rapacki R., Próchniak M., „The EU Enlargement and Economic Growth in the CEE New Member Countries“, *European Economy – Economic Papers* 367, 2009, <http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication_summary14313_en.htm>, 2014 07 01.

Simėnas D., „Investuotojai įvardijo, kodėl jiems brangi Lietuva“, *Verslo žinios*, <<http://vz.lt/?PublicationId=507643DD-D6BE-46FA-AA7A-D39AEB3ABA8A&SiteId=8BE8512F-9B99-4DC3-8C8C-801CAEE38FE6>>, 2014 11 03.

Tupy M., *EU Enlargement: Costs, Benefits, and Strategies for Central and Eastern European Countries*, <<http://www.cato.org/publications/policy-analysis/eu-enlargement-costs-benefits-strategies-central-eastern-european-countries>>, 2014 02 03.

Vilpišauskas R., „Europos Sąjungos struktūrinių fondų įtaka Lietuvos ekonomikai“, *Pilietinės visuomenės institutas*, 2005.

Yin L., Zestos G., Michelis L., „Economic Convergence in the European Union“, *Journal of Economic Integration* 18 (1), 2003, p. 188–213.

SUMMARY

LITHUANIA'S ECONOMIC DEVELOPMENT DURING EU MEMBERSHIP

This article surveys the Lithuanian economic experience related to its membership in the European Union. It provides an overview of short and medium-term macroeconomic trends as well as issues related to long-term economic development. This article reveals that the Lithuanian economy was highly volatile during the period analysed. After very fast expansion in the wake of the EU accession, the country encountered a very severe economic crisis in 2008–2010. At the same time, it must be noted that Lithuania was the most successful new EU member state in terms of economic convergence, at least when looking at how much it reduced the gap between its GDP per capita and the EU average. This article also looks at changes in the Lithuanian economic integration within the EU. It finds that economic integration in 2004–2014 increased fast in the areas of trade, investments and labour mobility in absolute terms. At the same time, the relative share of trade with EU member states declined.

This article also aims to provide a discussion on the EU's causal influence on the Lithuanian economy. It highlights the issues and complications related to such an evaluation which requires the formulation of a proper counterfactual. To this end, several potential channels of the EU's influence are analysed. Based on economic theory and literature overview of concrete impact assessments, this article concludes that the membership's impact was substantial and positive. In terms of different impact channels, increased trade integration, higher foreign direct investments as well as a solidified favourable institutional environment were unequivocally beneficial. At the same time, there were also some negative aspects, primarily related to higher labour mobility which contributed to economic “overheating” prior to the crisis and raises concerns about future growth prospects.